

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗРАХУНКУ РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Анотація. Обґрунтовано необхідність створення резерву сумнівних боргів. Розглянуто та проаналізовано способи визначення сумнівних боргів, що були запропоновані різними вченими-економістами, визначено основні проблемні аспекти з огляду на це питання.

Аннотация. Обоснована необходимость создания резерва сомнительных долгов. Рассмотрены и проанализированы способы определения резерва сомнительных долгов, предложенные разными учеными-экономистами, определены проблемные аспекты в разрезе этого вопроса.

Annotation. The necessity of creating the doubtful debts receivables is justified. The methods of determining the doubtful debts receivables offered by the economists are considered, the problematic aspects in the context of this issue are defined.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, резерв сумнівних боргів, безнадійна заборгованість, платоспроможність.

Сьогодні проблема управління дебіторською заборгованістю постала дуже гостро, що пов'язано з проблемами несвоєчасності платежів, повернення боргів у не повному обсязі, виникнення сумнівних боргів. Тому уваги потребує актуальне питання створення резерву сумнівних боргів, яке має ряд суттєвих проблем.

Загальні питання дебіторської заборгованості та створення резерву сумнівних боргів розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними авторами, зокрема: В. Астаховим, І. Бланком, Т. Бутинцем, А. Загороднім, П. Камишановим, Н. Каморджановою, Г. Кірейцевим, Ж.-Б. Коллі, С. Кузнєцовою, Н. Малюгою, Н. Ткаченко та іншими науковцями.

Мета роботи – обґрунтувати необхідність створення резерву сумнівних боргів, проаналізувати запропоновані методи та способи, визначити в них проблемні аспекти.

Об'єкт дослідження – облікові процедури при визначенні резерву сумнівних боргів.

Предмет дослідження – методики розрахунку резерву сумнівних боргів.

Кредиторам, щоб уникнути втрат від оподаткування, необхідно створювати резерв сумнівних боргів. Проте практикою доведено, що більшість підприємств України, звітність яких є обов'язковою, відмовляються від створення резерву сумнівних боргів. Причинами цього є те, що створення такого резерву передбачає вилучення з обороту коштів, які можна було б спрямувати в інші сфери діяльності, і у зв'язку з відносною незацікавленістю підприємці не бажають нести додаткові трудові витрати на створення резерву сумнівних боргів. На основі літературних джерел узагальнено ситуації, коли можна не створювати резерви сумнівних боргів (рис. 1).

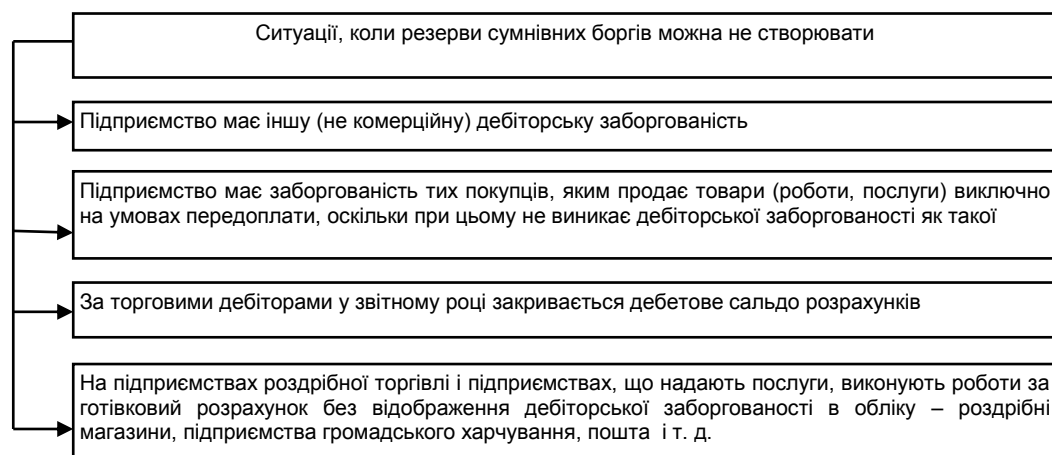

Рис. 1. Ситуації, коли резерви сумнівних боргів можна не створювати

Варто зауважити, що відповідно до П(С)БО 10 [1] до балансу дебіторська заборгованість має потрапляти за чистою реалізаційною вартістю, тобто за вирахуванням безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів. Тож для реального відображення в балансі дебіторської заборгованості необхідним є створення резерву сумнівних

Необхідність створення резерву пов'язана з невизначеністю та загрозою можливих збитків. Завдяки обчисленню резерву підприємство забезпечує виконання принципу обачності – відображає у балансі лише ту дебіторську заборгованість, яка ймовірно буде погашена, принесе економічні вигоди, крім того, розподіляє витрати за періодами. До прийняття П(С)БО 10 заборгованість можна було віднести на збитки лише після закінчення строку позовної давності, тепер підприємство може прогнозувати ці збитки, створюючи резерв сумнівних боргів [2].

Таким чином, необхідним є не лише вдосконалення методики створення такого резерву, а й зміна діючої законодавчої бази, яка б стимулювала створення підприємствами резерву сумнівних боргів.

У П(С)БО 10 встановлено, що величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із двох методів [1]:

- 1) застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- 2) використання коефіцієнта сумнівності.

Перший метод ґрунтується на аналізі платоспроможності окремих дебіторів, а отже, можна припустити, що такий метод варто застосовувати підприємствам, у яких список дебіторів є незначним.

Метод використання коефіцієнта сумнівності базується на множенні суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. В ідеалі коефіцієнт сумнівності необхідно було б розраховувати щокварталу, тобто на кожну дату балансу. Але у більшості випадків це робиться раз на рік при складанні річного балансу [3], що суттєво зменшує точність інформації.

На сьогодні згідно з П(С)БО 10 величину сумнівних боргів визначають за допомогою трьох способів: платоспроможності; класифікації дебіторської заборгованості; питомої ваги (рис. 2).

Перший спосіб – спосіб платоспроможності. Величина резерву сумнівного боргу (РСБ) розраховується за формулою:

$$РСБ = \sum ДЗ \times Кс, \quad (1)$$

де $Кс$ – коефіцієнт сумнівних боргів;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість за звітний період.

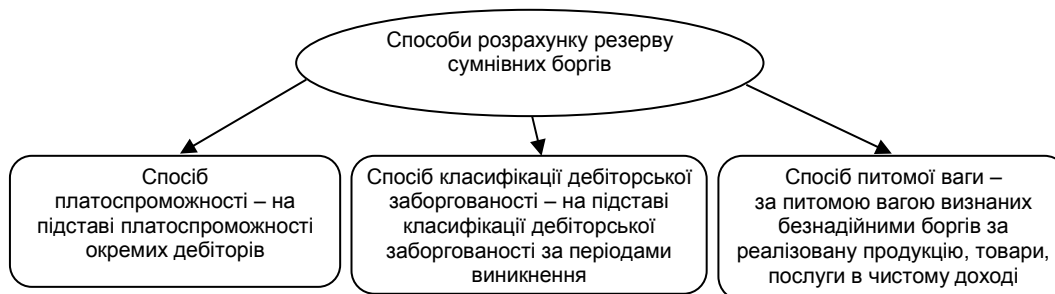

Рис. 2. Способи створення резерву сумнівних боргів

Величина резерву визначається окремо за кожним боржником на підставі інформації про фінансовий стан, платоспроможність та оцінку ймовірності погашення боргу повністю або частково. При цьому для кожного покупця визначається коефіцієнт сумнівності:

$$Кс = \frac{СДЗ}{ДЗ}, \quad (2)$$

де $СДЗ$ – сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість.

Далі розглянемо спосіб класифікації дебіторської заборгованості. Розрахунок резерву проводиться на підставі класифікації поточної дебіторської заборгованості за строками її несплати та аналізу її фактичного непогашення за попередні звітні періоди із встановленням коефіцієнта сумнівності ($Кс$) для кожної групи за формулою:

$$Кс = \frac{\sum (БЗН / ДЗ)}{i}, \quad (3)$$

де $БЗН$ – фактично списана безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги відповідної групи за n -й місяць обраного для спостереження періоду;

i – кількість місяців в обраному для спостереження періоді.

Величина резерву сумнівних боргів на кінець звітного періоду ($РСБ$) визначається як сума резервів за кожною групою дебіторської заборгованості:

$$РСБ = \sum (ДЗН \times КС). \quad (4)$$

Тож потрібно зазначити, що розрахунок резерву за цим методом потребує певного вдосконалення. Перш за все, це стосується формули розрахунку коефіцієнта сумнівності, яка викликає невпевненість обраною базою розрахунку – знаменником дробу. Так за базу прийнято дебіторську заборгованість на кінець місяця. Економічно і логічно правильно було б розраховувати показник сумнівності як відношення фактично списаної заборгованості за період до початкового сальдо. За таких умов розрахований коефіцієнт даватиме змогу визначити, яка частина заборгованості із непогашеної стає безнадійною, і показник сумнівності набуде економічного змісту.

Метод розрахунку резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості має в основі поділ заборгованості саме за строками непогашення, і коефіцієнт визначається окремо для кожної групи заборгованості, тому твердження про те, що термін непогашення не впливає на значення коефіцієнта, є необґрунтованим [3]. Так, у наведеному в П(С)БО № 10 [1] прикладі коефіцієнт сумнівності зростає зі збільшенням терміну непогашення, це підтверджує той факт, що ймовірність списання безнадійної заборгованості тим більша, чим більший термін її прострочення чи термін обліку на балансі, якщо строків оплати договором не передбачено.

Спосіб питомої ваги. Величина сумнівного боргу (РСБ) визначається множенням чистого доходу від реалізації продукції на умовах наступної плати на коефіцієнт сумнівності.

$$РСБ = ЧД \times Кс. \quad (5)$$

При цьому коефіцієнт сумнівності (Кс) визначається за формулою:

$$Кс = \frac{БЗН}{ЧД}, \quad (6)$$

де БЗН – визнана (списана) безнадійна заборгованість за період;

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції на умовах наступної оплати.

У результаті проведених досліджень [3; 2] виявлено, що спосіб питомої ваги ще не набув широкого застосування, а використання на практиці методу визначення резерву, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, є проблематичним, оскільки необхідні дані про фінансовий стан цих дебіторів. Слід зазначити, що в західних країнах, де більшість контрактів укладаються через товарні біржі і вся інформація доступна, це не є проблемою, чого не можна сказати про Україну, де така практика доступу до фінансових звітів відсутня. Це й звує можливістю його використання тільки для підприємств, які мають обмежене коло постійних покупців, налагоджені довірчі партнерські відносини з ними і достовірну інформацію про їх фінансовий стан.

Чимало теоретиків і практиків з обліку пропонують свої методи. Зокрема, І. Зимний пропонує формувати резерв сумнівних боргів лише для тієї дебіторської заборгованості, строк позовної давності якої закінчується в наступному за звітним році [4].

Жолобчук Т. пропонує для розрахунку резерву сумнівних боргів скористатися методикою, розробленою НБУ [5]. На думку автора цієї статті, це найбільш вдала методика. Це зумовлено тим, що формування резервів для банків є обов'язковим, крім того, розроблена методика практикується не один рік і вже випробувана часом. Для застосування методики НБУ слід спочатку класифікувати дебіторську заборгованість за групами ризику залежно від строків її непогашення згідно з укладеними договорами, а за відсутності договірних умов – залежно від строків її перебування на балансі підприємства.

Класифікація дебіторської заборгованості є спільним моментом у розрахунках резерву на підставі П(С)БО та Положення НБУ. Різниця полягає в тому, що згідно із П(С)БО коефіцієнт сумнівності розраховується самостійно, виходячи з суми безнадійної дебіторської заборгованості, а в Положенні НБУ розмір резерву у відсотках вже встановлений [5].

Отже, саме недосконалість моделей створення резерву сумнівних боргів призвела до виникнення великої кількості інших підходів до цього питання, тож внесення змін до П(С)БО № 10 з огляду на резерв сумнівних боргів має стати першочерговим завданням.

Створення ефективної моделі обліку дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження показників ліквідності діяльності підприємства завдяки своєчасному отриманню необхідної інформації для прийняття управлінських рішень.

Оскільки в розрахунку резерву сумнівних боргів та обліку дебіторської заборгованості в цілому залишається чимало відкритих питань, зокрема, розробка єдиної класифікації дебіторської заборгованості, ефективної методики розрахунку сумнівних боргів, усунення вагомих розбіжностей в міжнародних та українських П(С)БО, то це має стати об'єктами подальших досліджень.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 "Дебиторська заборгованість". 2. Жолобчук Т. Як визначити сумнівний борг / Т. Жолобчук // Дебет-Кредит. – 2002. – № 28. – С. 27–29. 3. Кузнецова С. А. Дослідження основних напрямків визначення резерву сумнівних боргів / С. А. Кузнецова // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – № 12. – С. 30–34. 4. Зимний І. Резерв сомнительных долгов – кому нужно это горе? / И. Зимний // Облік. Податки. Аудит в Україні. – 2001. – № 10. – С. 51–52. 5. Сурнина Е. С. К вопросу о безнадежной задолженности / Е. С. Сурнина // Збірник тез і текстів виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції "Теорія і практика незалежного аудиту в Україні". – К. : "Рута", 2001. – С. 172–179.